

VIRKAKYSYMYS JA RAAMATTU

Past. Juha Muukkonen
Rusojuurenkuja 5 C
01300 VANTAA
puh. 050 359 6939
s-posti: juha.muukkonen@jippii.fi

1. JOHDANTO

Virkakysymys on ollut viime vuosikymmenten vakituinen kuuma keskustelunaihe kirkollisessa elämässä. Monet ovat jo täysin väsyneet kuuntelemaan eipäs-juupas kinastelua ns. naispappeudesta ja sen torjumisesta. Tosiasiassa virkakysymys kuitenkin merkittävästi vaikuttaa niin paikallisseurakuntien kuin kirkon sisällä toimivien järjestöjenkin elämässä. Virkaratkaisulla on vaikutuksensa myös ekumeenisiin suhteisiin. Esim. sekä ortodoksisen että katolisen kirkon kanssa käytäviin neuvotteluihin tuli yksi vaikea kysymys lisää naispappeuden toteuttamisen myötä.

Tämänpäivän kysymyksenme on siis: Mitä Raamattu opettaa virkakysymyksestä eli naisen mahdollisuudesta/mahdottomuudesta toimia seurakunnan paimenena ja saarnaviran hoitajana?

Ennenkuin lähemme etsimään johtolankoja Jumalan ilmoituksen kokonaisuudesta, on hyvä palauttaa mieliin joitakin periaatteellisia lähestymistapoja Raamattuun. Seuraavassa esittelen kaksi "rautalankamallia".

1.1 RAAMATTU: JUMALAN VAI IHMISEN HENGEN TUOTE?

Onko Pyhä Raamattu Jumalan inspiroima eli henkäyttämä?

2Tim 3:16 *paasa grafee theopneustos* eli jokainen Jumalan Hengestä syntynyt kirjoitus

Vai onko teoksessa kirjattuna ylös vain vajavaisten ja erehtymisalttiiden antiikinajan ihmisten ajatuksia?

Jos jälkimmäinen näkökulma puhtaasti hyväksytään, on lähtökohtamme Raamatun ja virkakysymyksen linkittämisestä sen jälkeen kovin onnto. Sillä mitäpä väliä sillä lopulta on, mitä joskus tuhansia vuosia sitten on näistä asioista ajateltu. Eihän meitä voi sitoa joidenkin kauan sitten aivan erilaisessa maailmassa eläneiden ihmisten mielipiteet.

Useimmat lienevät yhtä mieltä siitä, että Raamattu on ihmisten ymmärryksen kautta kirjoitettu. Mutta mikä oli ihmisen ymmärryksen vaikutus lopputulokseen? Toiko kirjoittajien mieli mukaan virheitä ja erehdyksiä? Oliko kirjoitusten syntyprosessissa mukana mitään tämän maailman ulkopuolista persoonaa tai voimaa?

1.2 SANAINSPIRAATIO VAI ASIAINSPIRAATIO?

Jos inspiraatioajatus hyväksytään, on siis seuraavaksi kysyttävä, missä määrin Raamattu on Jumalan inspiroimaa eli erehtymätöntä ja absoluuttisesti totta ja sitovaa, aina ja kaikkialla. Ovatko vain jotkut tietyt (subjektiivisesti valitut!) teemat - esim. Jumalan rakkaus, anteeksiantamus, suvaitsevaisuus, lähimmäisenrakkaus jne. - pysyvää ja luovuttamatonta? Vai onko Jumala antanut ilmoituksensa sanatarkasti siten, että

kaikki, minkä kristillinen kirkko on Raamatun kaanoniin hyväksynyt, on yksiselitteisesti Jumalan erehtymätöntä sanaa?

Itse luotan "sokeasti" siihen, että Jumalan Pyhä Henki ohjasi jokaisen kirjaimen ja sanan kirjoitusta siten, että Raamattu on kokonaisuudessaan, kaikilta osiltaan ja joka sanaltaan ja kirjaimeltaan erehtymätöntä ja totta. Järkeni ei tosin osaa selittää läheskään kaikkia vaikeita kohtia, jotka saattavat joskus ainakin aluksi vaikuttaa jopa ristiriitaisilta ja mahdottomilta.

En kuitenkaan lue Raamattua ensisijaisesti yleisen historian/esihistorian oppikirjana, tai biologian tai maantieteen esityksenä. Näidenkin osalta Raamattu toki opettaa paljon ja antaa arvokasta, suurelta osin muuten korvaamatonta tietoa, mutta näiden näkökulmien valossa Raamatun kirjoitukset eivät ole mitenkään täydellisiä tai aukottomia - tai edes aina selviä. Olen itse yrittänyt esim. omassa pro gradu -työssäni selvittää 700-luvun kuningasten hallitusajkoja ja todennut yksiselitteisen kronologian luomisen mahdottomuuden.

Raamatun keskus ja Herra on Jeesus Nasaretilainen. Raamatun kirjoitusten ensisijainen ja päätarkoitus on ilmoittaa meille Jumalan Elävä Sana, Jeesus. Tästä näkökulmasta käsin kannatan asiainspiraatiota. Samalla totean myös sen, että kaikki mitä Raamatussa on kirjoitettu, joka ainoa kirjain ja sana, on tarkoitettu ilmoittamaan ja opettamaan meille Jeesusta ja Hänen valtakuntaansa. Siksi kannatan samanlaisesti tämän Jeesus-asiainspiraation lisäksi myös sanainspiraatiota; tai tarkemmin oikeastaan kirjaininspiraatiota.

Gal 3:16 *Mutta nyt lausuttiin lupaukset Abrahamille ja hänen siemenelleen. Hän ei sano: □Ja siemenille□, ikäänkuin monesta, vaan ikäänkuin yhdestä: □Ja sinun siemenellesi□, joka on Kristus.*

Joh 5:39 *Te tutkitte kirjoituksia, sillä teillä on mielestänne niissä iankaikkinen elämä, ja ne juuri todistavat minusta.*

Joh 20:31 *... mutta nämä ovat kirjoitetut, että te uskoisitte, että Jeesus on Kristus, Jumalan Poika, ja että teillä uskon kautta olisi elämä hänen nimessään.*

Yhtään asiaa Raamatussa ei voi siis ohittaa kevyesti; jokainen sana on tärkeä ja luovuttamaton. Minkäänlaiseen Raamatun asiakritiikkiin tämä Jeesus-keskeinen asiainspiraatio ei anna aihetta tai perustetta. Vrt. esim. Kuopion piispa Riekkinen: "Raamattu sisältää selvästi vanhentuneita tai moraalisesti kyseenalaisia näkemyksiä."

2. NAISEN TEHTÄVIEN RAJOITUKSET

2.1 NAISEN EI OLE LUPA PUHUA SEURAKUNNAN KOKOUKSESSA (1Kor 14:26-40)

2.1.1 TEKSTIKRITIIKKI

Erityisesti jakeet 33b-35 ovat aiheuttaneet päänsärkyä monelle modernin miehen ja naisen välisen tasapäisyyden ideologian kannattajille.

Niin kuin on laita kaikissa pyhien seurakunnissa, naisten tulee olla vaiti seurakunnan kokouksissa. Heidän ei ole lupa puhua, vaan heidän on oltava kuuliaisia, niin kuin

lakikin sanoo. Jos he tahtovat tietoa jostakin, heidän on kysyttävä sitä kotona omalta mieheltään, sillä naisen on sopimatonta puhua seurakunnan kokouksessa.

- heillä ei ole lupa: kreik. "ou gar epitrepetai autais", sananmukaisesti: "sillä heille ei ole sallittua" tai "sillä heillä ei ole annettu lupaa". Passiivimuoto viittaa sekä seurakunnan että Jumalan kieltoon.
- heidän on oltava kuuliaisia: kreik. hypotassesthoosan, med./pass. imper. pres. mon. 3. verbistä hypotassoo, joka aktiivissa tarkoittaa (vallan) alle alistamista/asettamista. Tässä muoto voi kielipöytäisesti olla joko mediumi tai passiivi. Mediumi tarkoittaisi: "suostukoot vallan alle", "olkoot kuuliaiset" tai "olkoot/suostukoot olemaan alamaiset". Passiivi tarkoittaisi: "olkoot alistetut" tai "olkoot vallan alle asetetut". Itse tulkitsen sanan ensisijaisesti mediumina.
- sopimatonta: kreik. aiskhron, joka tarkoittaa vahingollista, rumaa, likaista, sopimatonta ja häpeällistä.

Jotkut raamatuntutkijat haluaisivat poistaa tämän kohdan "ympäristönsä sopimattomana" glossana eli jälkepäin tehtynä lisäyksenä. Meillä ei kuitenkaan ole yhtään kreikankielistä käsikirjoitusta, jossa näitä jakeita ei olisi. Lisäksi kohdassa käytetyt sanavalinnat ovat samassa linjassa muiden Paavalin (kiistattomien) kirjoitusten kanssa.

- *niin kuin myös lakikin sanoo "kathos kai ho nomos legei" - "ee kai ho nomos tauta ou legei" 1Kor 9:8*
- *ei ole lupa "epitrepetai" - "epitrepsoo" 1Kor 16:7*
- *alistaa vallan alle eli hypotassoo-verbi - Room 8:7,20,20, 10:3, 13:1,5, 1Kor 14:32, 15:27 jne.*
- *naiselle on sopimatonta "aiskhron gynaiki" - 1Kor 11:6*

Myöskään tekstin sisäisesti ei ole mitään syytä poistaa jakeita tästä kohtaa. Teksti on sisäisesti johdonmukainen, kun katsomme sen rakennetta edellä olevan jakeen 26 valossa

1Kor 14:26 Mitä tämä siis tarkoittaa, veljet? Kun kokoonnutte yhteen, jokaisella on jotakin annettavaa: laulu, opetus tai ilmestys, puhe kielillä tai sen tulkinta. Kaiken on tapahduttava yhteiseksi parhaaksi.

Paavali siis mainitsee neljä eri asiaa tässä seurakuntasääntöjen kokoelmassaan:

- laulu (kreik. psalmos)
- opetus (kreik. didakhee)
- ilmestys (kreik. apokalypsis)
- puhe kielillä tai sen tulkinta (kreik. gloossan ekhoo, hermeneian ekhoo)

Näitä asioita hän nyt alkaa sitten tarkemmin selittää alkaen viimeksimainitusta. Ensimmäisestä, laulusta, hänellä ei ilmeisesti ole annettavana mitään seurakuntasääntöä - mikä lieneekin sinänsä aivan ymmärrettävää.

d. puhe kielillä tai sen tulkinta (j. 27-28)

Jos puhutaan kielillä, vain kaksi tai enintään kolme saa puhua, kukin vuorollaan, ja jonkun on tulkittava puhetta. Ellei tulkitsijaa ole, puhuja olkoon seurakunnan parissa vaiti ja puhukoon vain itselleen ja Jumalalle.

c. ilmestys (j. 30-33a)

Samoin profeetoista saa esiintyä vain kaksi tai kolme, ja toiset arvostelkoot. Jos joku muu läsnäolijoista saa ilmentyksen, edellisen puhujan tulee vaieta. Kaikki te voitte profetoida, kukin vuorollanne, jotta kaikki oppisivat ja

saisivat rohkaisua. Profeetat pystyvät hallitsemaan henkilahjojaan, sillä Jumala ei ole epäjärjestyksen vaan rauhan Jumala.

b. opetus (j. 33b-35)

Niin kuin on laita kaikissa pyhien seurakunnissa, naisten tulee olla vaiti seurakunnan kokouksissa. Heidän ei ole lupa puhua, vaan heidän on oltava kuuliaisia, niin kuin lakikin sanoo. Jos he tahtovat tietoa jostakin, heidän on kysyttävä sitä kotona omalta mieheltään, sillä naisen on sopimatonta puhua seurakunnan kokouksessa.

Yhteenveto, joka koskee kaikkia edellämainittua kolmea kohtaa (b-d, j. 36-40):

Teidätkö luotanne Jumalan sana on lähtenyt liikkeelle? Tai onko se tullut pelkästään teidän luoksenne? Jos joku uskoo olevansa profeetta tai saaneensa muita Hengen lahjoja, hänen tulee tietää että tämä, mitä kirjoitan, on Herran käsky. Jos joku ei tätä tunnusta, Jumala ei tunnusta häntä. Veljet, tavoitelkaa siis profetoimisen lahjaa älkääkään estäkö kielillä puhumista. Kaiken on vain tapahduttava arvokkaasti ja hyvässä järjestyksessä.

2.1.2 SEURAKUNNAN OPETTAMINEN

Ymmärtääksemme paremmin b-kohdan opetustilannetta, on syytä mainita jotakin ensimmäisen vuosisadan juutalais-kristillisestä opetus- ja saarnatilanteesta. Kyseessä oli nimenomaan keskusteleva, opettajan ja kuulijoiden interaktiivinen tapahtuma, joka eteni (erityisesti opettajan esittämien) kysymysten ja vastausten kautta.

Tärkeä kreikankielinen termi on tämän ymmärtämiseksi on dialegomai, joka tarkoittaa niin keskustelemista, puhumista, väittelemistä kuin myös saarnaamista (näin esim. LXX:ssa Jes 63:1, samoin Filon ja Josefus). Myös UT:ssa nähdään selvästi tämä interaktiivisen keskustelun ja opettamisen yhteys, esim. Apt 17:2-3:

ja tapansa mukaan Paavali meni sinne. Kolmena sapatina hän keskusteli heidän kanssaan (dialeksato autois) pyhien kirjoitusten pohjalta ja selitti ne heille. Hän osoitti, että Messiaan täytyi kärsiä ja nousta kuolleista, ja sanoi: □Juuri Jeesus, jota minä teille julistan, on tämä Messias, Kristus. □

Tässä ilmaisu 'dialeksato autois' pitää siis sisällään molemmat näkökulmat: kuulijat olivat siis Paavalin opettamisen kohteena (datiivi autois) samalla kun puhuminen oli vastavuoroista (dialeksato, eli kautta, läpi tai vuoronperään puhumista).

Tämän taustan tietäen on ymmärrettävää, että naisten puhumiskieltoon seurakunnan kokouksessa liittyy nimenomaan kysymyksen esittämiseen liittyvä painotus. Jos naisilla olisi opetuksen (= saarnan) aikana ollut oikeus osallistua keskusteluun, niin silloin nopeaälyiset ja kielellisesti lahjakkaat naiset olisivat saattaneet tosiasiaa ohjata kysymyksillään ja kommentaillaan opetusta. Ja tähän on nimenomaan naisilta kielletty tehtävä. Miksi näin? Siihen vastaa 1Tim 2:9-15, josta jäljempänä lisää.

Jotkut ovat ajatelleet naisen puhekiellon ja siihen liittyvän kysymysten tekemisen omalta mieheltään kotona tarkoittavan häiritsevää pulisemista ja kuiskuttelua. Paavali kuitenkin

perustelee vaikenemisen kuuliaisuudella eli alamaiseksi asettautumisella (hypotassomai), joka on lain vaatimus (1Moos 3:16). Samoin vakavat ja ankarat varoitukset kiellon rikkojille, aina passiivien käyttöön (agnoeitai) asti, ei ole linjassa esitetyn pulisemisen torjumisen kanssa. Passiivihan tarkoittaa tässä ei ainoastaan sitä, että Paavali ja Jumalan seurakunnat eivät hyväksy naisen opettamista, vaan myös että itse Jumalakaan ei tunnusta ja hyväksy sitä, että nainen opettaa seurakuntaa.

- Tekstikriittisesti heikompi ja myöhempi vaihtoehto sanan agnoeitai tilalle on "agnoeitoo" eli "olkoon tuntematta" tai "olkoon tunnustamatta" jää merkitykseltään kovin epäselväksi. Ajatus voisi tällöin kulkea ehkä niin, että jos joku ei tunnusta Paavalin opetusta Jumalan sitovaksi sanaksi, niin jätettäkään hänet sitten omiin oppeihinsa. Jumalan pyhillä seurakunnilla ei tällaisen sanan kieltäjän kanssa ole mitään tekemistä.

2.2 JUMALA ON ASETTANUT NAISEN MIEHEN VALLAN ALLE (1Tim 2:9-15)

Jos naisten puhekierto loukkaa syvästi nykyisen maailmanajan tasa-arvo- ja tasapäisyydjumalan palvojia, niin vielä varmemmin niskakarvat nousevat pystyyn ja viha hehkuu sydämessä ja poskilla puhuttaessa naisen alamaisuudesta suhteessa mieheen. Paavali perustelee naisen opetuskieltoa kuitenkin nimenomaan tällä alamaisuudella (hypotagee, KR 1938 alistuvaisuus, KR 1992 kuuliaisuus).

1Tim 2:9-15 *Samoin tahdon, että naisten kaunistuksena on hillitty esiintyminen, vaatimattomuus ja säädyllisyys - eivät tukkalaitteet, kultakorut, helmet tai kalliit vaatteet, vaan hyvät teot, niin kuin sopii naisille, jotka tunnustavat palvelevansa Jumalaa. Naisen tulee kuunnella opetusta, hiljaa ja kuuliaisena. Sitä en salli, että nainen opettaa, enkä sitä, että hän hallitsee miestä; hänen on elettävä hiljaisesti. Ensinhän luotiin Aadam ja sitten Eeva, eikä petetyksi joutunut Aadam, vaan nainen antoi pettää itsensä ja rikkoi käskyn. Lasten synnyttäjänä hän on kuitenkin pelastuva, jos vain pysyy uskossa ja rakkaudessa ja viettää hillittyä, Jumalalle pyhitettyä elämää.*

Jumalan sana opettaa yksinkertaisesti ja selvästi, että Aadam luotiin ensin, ja että Eeva luotiin jälkeenpäin miehelle sopivaksi avuksi (1Moos 2:18). Tässä kohtaa on heti todettava, että VT:n käyttämä sana avusta, ^cezär, ei tarkoita mitään kotiapulaista tai palvelijaa, vaan auttajaa, tukijaa; suorastaan vahvemman apua heikommalta. Esim.

1Aik 5:20 *Ja he saivat apua (^cezär) näitä vastaan, niin että hagrilaiset ja kaikki, jotka olivat heidän kanssaan, joutuivat heidän käsiinsä; sillä he huusivat taistelussa Jumalan puoleen, ja hän kuuli heidän rukouksensa, koska he turvasivat häneen.*

Samoin esim. 1Aik 26:15, 28:16, 2Sam 21:17. ^cezär-sanassa voi olla suorastaan kyse Jumalan avusta heikolle ihmiselle.

Ps 119:173 *Olkoon sinun kätesi minun apuni, olenhan valinnut sinun säädöksesi.* Samoin 1Moos 49:25, Ps 28:7. Samaa tarkoittaa myös Ebeneser eli avun kivi (1Sam 4:1).

Olen itse ajatellutkin, että tässä on yksi tapa, jolla Jumala on estänyt miehen fyysisen ylivallan ja hengellisen auktoriteettiaseman väärinkäyttöä: Mies on yksin heikko ja avuton ja tarvitsee avukseen naista. Ilman naista mies ei pärjää. Tällä tavoin mies ja nainen on liitetty ristikkäin yhteen tarvitsemaan toinen toistansa.

- Ristikkäin eli kiastisesti kuten Jaakobin käden hänen siunatessaan Joosefin poikia Manassea ja Efraimia, 1Moos 48:13-14.

Itse ymmärrän ja uskon, että tämän miehen ja naisen luomisjärjestyksen taustana ja motiivina on se, että Jumala halusi miehen ja naisen erilaisuudella tuoda mitä vahvimmillla tavalla esiin Kristuksen ja seurakunnan välistä suhdetta.

Ef 5:21-33 *Ja olkaa toinen toisellenne alamaiset Kristuksen pelossa. 22. Vaimot, olkaa omille miehellenne alamaiset niinkuin Herralle; 23. sillä mies on vaimon pää, niinkuin myös Kristus on seurakunnan pää, hän, ruumiin vapahtaja. 24. Mutta niinkuin seurakunta on Kristukselle alamainen, niin olkoot vaimotkin miehillensä kaikessa alamaiset. 25. Miehet, rakastakaa vaimojanne, niinkuin Kristuskin rakasti seurakuntaa ja antoi itsensä alttiiksi sen edestä, 26. että hän sen pyhittäisi, puhdistaan sen, vedellä pesten, sanan kautta, 27. saadakseen asetetuksi eteensä kirkastettuna seurakunnan, jossa ei olisi tahraa eikä ryppyä eikä mitään muuta sellaista, vaan joka olisi pyhä ja nuhteeton. 28. Samalla tavoitin tulee myös miesten rakastaa vaimojansa niinkuin omia ruumiitaan; joka rakastaa vaimoansa, hän rakastaa itseänsä. 29. Sillä eihän kukaan koskaan ole vihannut omaa lihaansa, vaan hän ravitsee ja vaalii sitä, niinkuin Kristuskin seurakuntaa, 30. sillä me olemme hänen ruumiinsa jäseniä. 31. □ Sentähden mies luopukoon isästänsä ja äidistänsä ja liityköön vaimoonsa, ja ne kaksi tulevat yhdeksi lihaksi. □ 32. Tämä salaisuus on suuri; minä tarkoitan Kristusta ja seurakuntaa. 33. Mutta myös teistä kukin kohdaltaan rakastakoon vaimoaan niinkuin itseänsä; mutta vaimo kunnioittakoon miestänsä.*

Avain tämän miehen ja naisen välisen (luomis)suhteen syvä-liseksi ymmärtämiseksi on annettu jakeessa 32: "minä tarkoitan Kristusta ja seurakuntaa." Salaisuushan tämä monille yhä on, kuten Paavali sen sanookin. Mutta Raamatun alkulehdiltä asti (1Moos 2:18-25) jatkuu aina Ilmestyskirjan loppuun asti (Ilm 22:17 *Ja Henki ja morsian sanovat: "Tule!"*) selvä punainen lanka miehen ja naisen välisestä suhteesta Kristuksen ja seurakunnan välisen suhteen esikuvana eli tyypoksena.

1Moos 2:18, 20b-25 *Herra Jumala sanoi: □ Ei ole hyvä ihmisen olla yksinään. Minä teen hänelle kumppanin, joka sopii hänen avukseen. □ ... Mutta ihmiselle ei löytynyt sopivaa kumppania. 21. Silloin Herra Jumala vaivutti ihmisen syvään uneen ja otti hänen nukkuessaan yhden hänen kylkiluistaan ja täytti kohdan lihalla. 22. Herra Jumala teki tästä kylkiluusta naisen ja toi hänet miehen luo. 23. Ja mies sanoi: - Tämä se on! Tämä on luu minun luustani ja liha minun lihastani. Naiseksi häntä sanottakoon: miehestä hänet on otettu. 24. Siksi mies jättää isänsä ja äitinsä ja liittyy vaimoonsa, niin että he tulevat yhdeksi lihaksi. 25. Ja he olivat molemmat alasti, mies ja hänen vaimonsa, eivätkä he tunteneet häpeää.*

Paavali siis opettaa: "Sentähden mies luopukoon isästänsä ja äidistänsä ja liityköön vaimoonsa, ja ne kaksi tulevat yhdeksi lihaksi." Tämä salaisuus on suuri; minä tarkoitan Kristusta ja seurakuntaa." (KR 1938 Ef 5:31-32) Kun tutkimme Vanhasta testamentista tämän yhden lihan teologian juuria, tulemme keskelle Golgatan ristiä ja syntien sovittamista.

1Moos 2:21-22 *Herra Jumala vaivutti ihmisen raskaaseen uneen, ja kun hän nukkui, otti hän yhden hänen kylkiluis-*

taan ja täytti sen paikan lihalla. Ja Herra Jumala rakensi vaimon siitä kylkiluusta, jonka hän oli ottanut miehestä, ja toi hänet miehen luo."

Tässä on esikuva Golgatan tapahtumista. Jeesus vaivutetaan kuoleman uneen ristillä ja Hänen kyljestään, siitä valuvasta vedestä ja verestä (Joh 19:34), rakennetaan Pojalle morsian eli seurakunta. Vesi tarkoittaa niin puhdistavaa Jumalan sanaa kuin kasteveettä; veri puhdistavaa ja sovittavaa uhrivertä sekä ehtoollista. Tästä Herrastamme otetusta 'kylkiluusta' eli kasteen ja ehtoollisen kautta synnytetään Herran maanpäällinen ruumis, seurakunta. Jeesus ihastelee tätä omaa kansaansa sanoin: *"Tämä se on! Tämä on luu minun luustani ja liha minun lihastani!"* (KR 1992 1Moos 2:23) Tässä on sopiva apu Herralle, josta Hän iloitsee ja jonka kautta Hän voi viedä pelastavan evankeliumin yli koko maan piirin.

Seuraava, todennäköisesti harvemmin käsitelty kohta, kertoo myös samasta asiasta.

2Moos 4:24-26 "Ja matkan varrella yöpaikassa tapahtui, että Herra kävi hänen (Mooseksen) kimppuunsa ja tahtoi surmata hänet. Silloin Sippora otti terävän kiven ja leikkasi pois poikansa esinahan, kosketti sillä Moosesta alhaalta ja sanoi: □Sinä olet minun veriyhkäni□. Niin hän jätti hänet rauhaan. Silloin Sippora sanoi: □Veriyhkä ympärileikkauksen kautta.□"

Ympärileikkaus liittyi paimentolaiskulttuurissa (alunperin?) avioliiton solmimiseen. Hääjuhlan aikana morsiamen isä eli appi ympärileikkasi sulhasen esinahan, jotta sulhanen voisi saada omakseen morsiamensa ja liittyä tähän yhdeksi lihaksi. (Hepreaksi appi on 'hooteen' eli ympärileikkaaja ja sulhanen on 'haataan', joka tarkoittanee siis ympärileikkattavaa.) Näin avioliiton solmimisesta jäi pysyvä ja elinikäinen merkki sulhasen lihaan. Tällä toimella sulhasen ja morsiamen suvut liittyivät yhteen - sulhanen ja morsian olivat tämän jälkeen samaa perhettä eli yhtä lihaa. Kun Jumala antoi Aabrahamille ympärileikkauksen liiton merkiksi, niin siinä siirrettiin tämä jo aiemmin tunnettu (avio)liiton merkki Jumalan ja valitun kansan välisen liiton merkiksi.

Sippora tuntee tämän ympärileikkauksen vanhan käyttötavan ja liittyy omalla toiminnallaan tähän traditioon. Salatusti Sippora vetoaa Jumalan vihan edessä Kristuksen ristiin: Poika ympärileikkattiin Golgatalla, jotta tämä sulhanen voisi saada omakseen morsiamensa ja liittyä tähän yhdeksi lihaksi. Pitkäperjantaina vietettiin Jerusalemin kaupungin muurien ulkopuolella taivaallista hääjuhlaa, jossa sulhasen veri vuosi rakkaudesta ja halusta morsianta kohtaan.

Miehen tehtävä jättää vanhempiensa koti ja liittyä vaimoonsa puhuu sekin syvimmiltään siitä, että Jeesus jätti isänsä kodin eli taivaan liittyäkseen morsiamensa eli seurakuntaan.

Kun ymmärrämme miehen olemuksellisesti edustavan Kristusta ja naisen seurakuntaa, niin ei ole mitenkään omituista omistaa opetus- ja auktoriteettiasema vain ja ainoastaan Kristusta edustavalle miehelle. Seurakunta ei opeta Kristusta, vaan Kristus seurakuntaa. Seurakunta ei hallitse ja ole auktoriteettina Kristukselle, vaan Kristus hallitsee seurakuntaa ja on sen auktoriteetti. Siksi naisen on sopimatonta, rumaa, vahingollista ja häpeällistä astua seurakunnassa saarnaajan paikalle, seurakunnan johtajan auktoriteettiasemasta puhumattakaan.

Hengellisesti ajatellen naisen tehtävä on kyllä kadehdittava; hän saa istua Herran jalkojen juuressa kuuntelemaan (Luuk 10:38-42). Miehen tehtävänä sen sijaan on palvella ja luopua itsestään sekä omista tarpeistaan perhettään ja seurakuntaa hoitaessaan.

Ef 5:25 "Miehet, rakastakaa vaimoanne niin kuin Kristuskin rakasti seurakuntaa ja antoi henkensä sen puolesta."

Palaamme vielä Ensimmäisen Timoteuskirjeen toiseen lukuun KR 1938 käännöksen mukaan, joka on tarkempi.

"11. Oppikoon nainen hiljaisuudessa, kaikin puolin alistuvaisena; 12. mutta minä en salli, että vaimo opettaa, enkä että hän vallitsee miestänsä, vaan eläköön hän hiljaisuudessa. 13. Sillä Aadamia luotiin ensin, sitten Eeva; 14. eikä Aadamia petetty, vaan nainen petettiin ja joutui rikkomukseen. 15. Mutta hän on pelastuva lastensynnyttämisen kautta, jos hän pysyy uskossa ja rakkaudessa ja pyhityksessä ynnä siveydessä."

Taustalla on gnostilainen ajattelu, jota Paavali tässä suorasanaisesti torjuu. Ajanlaskun alussa ja seuraavina vuosisatoina esiintynyt monihaarainen virtaus, joka korosti salaisen tiedon (kr. gnoosis) merkitystä ihmisen pelastumisessa. Gnostismin taustalla mitä ilmeisemmin on idän uskonnot. Keskeistä oli kosmologinen dualismi eli maailmankaikkeuden jako hyvää henkeen ja pahaan materiaan. Gnostilaisuus vaikutti paljon myös kristinuskon alkuhistoriassa, mutta katolisessa uskossa sitä vastaan hyökättiin ja sen vaikutusta yritettiin mahdollisimman paljon torjua. Myös UT:n kirjoituksissa on selviä vastakaikuja gnostilaisten opetuksiin.

Nag Hammadista löydetty teksti Apocryphon Ioannis (engl. The Apocryphon of John eli Salainen Johannes) opettaa gnostilaista käsitystä maailman syntymisestä. Nag Hammadi sijaitsee Egyptissä 500 km Kairosta etelään Niilin länsirannalla. Vuonna 1945 sieltä löydettiin 13 koptinkielistä kirjaa (koodeksia), jotka ajoitetaan 300-luvulle jKr. Tekstit tuovat ilmi kristinuskon ja gnostilaisuuden sekoittumisen. Vaikka koodeksit ovat vasta 300-luvulta, niin niiden sisältämät ajatukset ovat toki olleet esillä gnostilaisuudessa jo vuosisatoja aiemminkin.

Gnostilaisen Apocryphon Ioannis -teoksen mukaan Eeva oli olemassa ennen Aadamia, Adam petettiin, Eeva hallitsi suvereenisti miestänsä ja lastensynnyttäminen (kreik. tekno-gonia) oli pahin mahdollinen ajateltavissa oleva synty. Eeva oli identtinen jumalallisen viisauden kanssa. Hän ja Adam olivat henkiä vailla ruumista. Viisaus kuitenkin erehtyi ja synnytti pahan luojademonin Ialtabaothin eli VT:n luojajumalan. Siksi yksi osa viisauden jumalallisesta voimasta joutui ensin Ialtabaothin. Sen jälkeen, kun Ialtabaoth ja sen henget loivat täydellistä henkeä matkiakseen Aadamille ruumiin, tämä hyvä jumalallinen osa tuli hyvien voimien toiminnan tuloksena Aadamin kylkiluun kautta hänestä ulos ja otti muodon Eevassa.

- Vrt. uusplatonismin demiurgi (eli käsityöläinen), joka luo uutta jo tehdystä erotukseksi siitä, joka luo tyhjästä. Uusplatonismin mukaan VT:n Jumala oli tällainen paha maailmanluoja, demiurgi. UT:n Jumala oli puolestaan tyhjästä luova eli hyvä.

Epinoia, josta Eeva oli emanoitunut eli virrannut ulos, oli suvereenilla vallallaan (authentia) opettanut Eevalle ja Aada-

mille täydellisen viisauden. Kun Ialtabaoth tajuaa tämän, hän ympäröi Aadamin pimeydellä. Demoni tekee sitten väkivaltaa Eevalle, ja näin syntyvät maailmaan ensimmäiset lapset, Eloim ja Iave. Tästä alkoi sukupuolielämä ja lastensynnyttäminen (teknogonia), joka jakoi jumaluutta aina vain pienempiin osiin. Pelastus on sitä, että sielut vapautetaan materian kahleista ja pahan luojademonin Ialtabaothin teot tehdään tyhjiksi. Lasten synnyttäminen pidentää vain sitä aikaa, joka sielulla, oikealla jumaluudella, kuluu materiaasta vapaaksi pääsemiseen. Lastensynnyttäminen on siis pahin ajateltavissa oleva synty, koska se estää jumaluuden vapautumista materian vankeudesta. Nainen saa korkeamman aseman kuin mies, mutta vain jos lastensynnyttäminen lakkaa ja nainen ottaa johdon itselleen miehen käsistä.

Tällaista gnostilaista ajatuksenkulkua vastaan Paavali siis voimakkaasti hyökkää. Naista ei luotu ensin, vaan mies. Mies ei langennut ensin, vaan nainen. Naisen ei tule olla miehen auktoriteetti, vaan naisen tulee alistua miehen opetettavaksi. Naisen tehtävä ei ole kieltäytyä synnyttämästä, vaan suostua ottamaan jokapäiväisessä elämässä vastaan se asema ja tehtävä, jonka Jumala on hänelle tarkoittanut.

Jokainen mies ja nainen osoittaa siis arkisessa elämässään sen, uskooko hän Luojaansa ja suostuuko hän kunnioittamaan vaelluksellaan Herraansa. Miehenä ja naisena eläminen Jumalan sanan viitoittamalla tavalla on jokapäiväistä, arkista jumalanpalvelusta.

Room 12:1-8 *1. Jumalan armahtavaan laupeuteen vedoten kehotan teitä, veljet: Antakaa koko elämänne pyhäksi ja eläväksi, Jumalalle mieluisaksi uhriksi. Näin te palvellette Jumalaa järjellisellä tavalla. 2. Älkää mukautuko tämän maailman menoon, vaan muuttukaa, uudistukaa mieleltänne, niin että osaatte arvioida, mikä on Jumalan tahto, mikä on hyvää, hänen mielensä mukaista ja täydellistä. 3. Sen armon perusteella, joka minulle on annettu, sanon teille jokaiselle: älkää ajatelko itsestänne liikoja, enempää kuin on aihetta ajatella, vaan pitäkää ajatuksenne kohtuuden rajoissa, kukin sen uskon määrän mukaan, jonka Jumala on hänelle antanut. 4. Niin kuin meillä jokaisella on yksi ruumis ja siinä monta jäsentä, joilla on eri tehtävänsä, 5. samoin me kaikki olemme Kristuksessa yksi ruumis mutta olemme kukin toistemme jäseniä. 6. Meillä on saamamme armon mukaan erilaisia armolahjoja. Se, jolla on profetoimisen lahja, käyttäköön sitä sen mukaan kuin hänellä on uskoa. 7. Palvelustehtävän saanut palvelkoon, opetustehtävän saanut opetkoon, 8. rohkaisemisen lahjan saanut rohkaiskoon. Joka antaa omastaan, antakoon pyyteettömästi; joka johtaa, johtakoon tarmokkaasti; joka auttaa köyhiä, auttakoon iloisin mielin.*

Eikä suostuminen miehen ja naisen asemaan sellaisena, kuin Jumala on sen tarkoittanut, todista ainoastaan epäuskoiselle maailmalle Herran omien kunnioitusta ja luottamusta Jumalaa ja Hänen sanaansa kohtaan. Miehen ja naisen välisen suhteen toteutumista - tai vaihtoehtoisesti kapinointia - seuraavat myös itse taivaan enkelitkin.

1Kor 11:10 *Sentähden vaimon tulee pitää päässään valanalaisuuden merkki enkelien tähden.*

Nykyisessä luopumuksen ajassa eläessämme on todettava suoraan, että sekä me miehet että naiset olemme raskaasti rikkoneet Jumalan meille antamaa tehtävää vastaan. Me

miehet emme ole suostuneet palvelijan mielenlaatuun; lupumaan omasta mukavuudestamme ja omanvoitonpyynnistä perheemme ja seurakunnan hyväksi. Emme ole ottaneet vakavasti Jumalan sanaa:

Ef 5:25 *Miehet, rakastakaa vaimojanne, niinkuin Kristuskin rakasti seurakuntaa ja antoi itsensä alttiiksi sen edestä.*

Naiset puolestaan ovat suurin joukoin nousseet kapinaan Jumalan antamaa alamaisuuden tehtävää vastaan. Kummatkin tarvitsemme parannusta tässä asiassa. Ja ylistys Herralle: Tunnustaessamme syntimme ja ne ristin juurelle hylätessämme osoittaa Herra vanhurskautensa ja armonsa ja vapauttaa meidät kaikesta syyllisyydestä ja tuomiosta.

3. APOSTOLIEN SEURAKUNTA HOITAVAT TEHTÄVÄT JATKUVAT SEURAKUNNAN SAARNAVIRASSA

Herramme valitsevat apostolit olivat ainutlaatuisessa tehtävässä siinä mielessä, että heidän opetustensa kautta luotiin perusta koko kristilliselle kirkolle. Mitään uutta apostolista ilmoitusta ei enää heidän jälkeensä voi tulla. Siinä mielessä kirkko tuli opillisesti valmiiksi heidän kauttaan. Me jälkepäin tulevat sukupolvet seisomme heidän perustamansa kivijalan päällä. Tässä mielessä apostolien virka oli ainutlaatuinen eikä enää jatku.

Sen sijaan seurakunnan hoitamisen näkökulmasta apostolien tehtävät jatkuvat. Näiden tehtävien hoitamisesta käytetään UT:ssa erilaisia nimityksiä esim.:

- paimen eli sielunpaimen (kreik. poimeen, esim. Ef 4:11)
- opettaja (kreik. didaskalos, esim. Ef 4:11)
- johtaja eli eteenasetettu (kreik. pro'istamenos, 1Tess 5:12)
- johtaja eli hallintovaltaan asetettu (kreik. heegoumenos, esim. Hep 13:7)
- vanhin (kreik. presbyteros, esim. Apt. 15:2)
- kaitsija eli piispa (kreik. episkopos, esim. 1Piet 2:25)

Jeesus valitsi apostolin tehtäviin vain miehiä, mikä olikin hyvin ymmärrettävää. Eihän nainen olisi voinut alamaisuutensa tähden olla seurakunnan johtaja ja perustaja. Samoin ei myöskään alkukirkon aikana sen perusteella, mitä UT:ssa voimme lukea, valittu mihinkään näihin apostolien tehtäviä jatkavien virkojen hoitoon naisia (1Tim 3:1-2, Tiit 1:5-6). Katolinen kirkko ei ole koskaan valinnut seurakuntiansa johtajiksi tai saarnaviran hoitajiksi naisia. Jos niin jossakin tapahtuu, ei enää voida puhua apostolisesta ja katolisesta eli yleisestä kirkosta.

4. NAINEN EVANKELISTANA, SIELUNHOITAJANA, PROFEETTANA JA RUKOILIJANA

Raamattu opettaa meille selvää järjestystä ja hierarkiaa eri elämän alueilla. Lapset on asetettu vanhempiensa ja opettajiensa vallan alle, kansalaiset hallitsijan ja esivallan, seurakuntalaiset johtajiensa ja vaimo miehensä vallan alle. Jokaisella on oma erilainen paikkansa ja tehtävänsä. Jokaisen tehtävä on silti arvokas ja jokainen on itsessään korvaamaton. Naisellakin on seurakunnassa lukematon määrä erilaisia tehtäviä, vaikka seurakunnan johtaminen ja saarnavirka onkin häneltä suljettu alamaisuuden tähden pois.

Jeesuksen ylösnousemuksen ensimmäisinä todistajina olivat naiset (Matt 28:1-10), jotka eivät juutalaisen käytännön mukaan voineet todistaa oikeudessa. Jeesus ei välittänyt tällaisista ihmisten perinnäisäännöistä tai kulttuurin muokkaamista tavoista, vaan suvereenista ylittää tällaiset aikasidonaiset asiat. Jeesus keskustelelee samarialaisen naisen kanssa kaivolla, joka oli kauhistus sen aikaisille juutalaisille ja sai varmaan Jeesuksen ja hänen seuraajansa huonoon huutoon. Samoin Jeesus kutsuu parantamaansa naista Aabrahamin tyttäreksi, joka oli sekini ennenkuulumatonta - vain miehistä puhuttiin Aabrahamin poikina.

Paavali puhuu Ensimmäisessä Korinttilaiskirjeessään siitä, miten naiset voivat seurakunnan keskellä rukoilla ja profetoida (1Kor 11:5). Profetoiminen on ihmisille puhumista "rakennukseksi ja kehoitukseksi ja lohdutukseksi" (1Kor 14:3). Naisten piti kuitenkin muistaa oma asemansa ja osoittaa se myös ulkonaisiin merkeihin.

1Kor 11:3-16 *Mutta minä tahdon, että te tiedätte sen, että Kristus on jokaisen miehen pää ja että mies on vaimon pää ja että Jumala on Kristuksen pää. 4. Jokainen mies, joka rukoilee tai profetoi pää peitettyinä, häpäisee päänsä. 5. Mutta jokainen vaimo, joka rukoilee tai profetoi pää peittämättömänä, häpäisee päänsä, sillä se on aivan sama, kuin jos hänen päänsä olisi paljaaksi ajeltu. 6. Sillä jos vaimo ei verhoa päätään, leikkauttakoon hiuksensakin; mutta koska on häpeäksi vaimolle, että hän leikkauttaa tai ajattaa hiuksensa, niin verhotkoon itsensä. 7. Miehen ei tule peittää päätänsä, koska hän on Jumalan kuva ja kunnia; mutta vaimo on miehen kunnia. 8. Sillä mies ei ole alkuisin vaimosta, vaan vaimo miehestä; 9. eikä miestä luotu vaimoa varten, vaan vaimo miestä varten. 10. Sentähden vaimon tulee pitää päässään vallanalaisuuden merkki enkelien tähden. 11. Herrassa ei kuitenkaan ole vaimoa ilman miestä eikä miestä ilman vaimoa. 12. Sillä samoin kuin vaimo on alkuisin miehestä, samoin myös mies on vaimon kautta; mutta kaikki on Jumalasta. 13. Päätäkää itse: sopiiko vaimon rukoilla Jumalaa pää peittämättömänä? 14. Eikö itse luontokin opeta teille, että jos miehellä on pitkät hiukset, se on hänelle häpeäksi; 15. ja että jos vaimolla on pitkät hiukset, se on hänelle kunniaksi? Sillä ovathan hiukset annetut hänelle hennuksi. 16. Mutta jos joku haluaa väittää vastaan, niin tietäköön, että meillä ei ole sellaista tapaa eikä Jumalan seurakunnilla.*

Juutalainen mies kiitti rukouksessaan Jumalaa siitä, että hän ei ollut nainen, orja eikä pakana; silloin hän ei olisi voinut täyttää tooran 613 käskyä ja kieltoa. Tähän ihmistekoiseen rukoukseen on Jumalan Pyhän hengen johdatuksesta on tullut selvä korjaava vastaus:

Gal 3:28 *Yhdentekevää, oletko juutalainen vai kreikkalainen, orja vai vapaa, mies vai nainen, sillä Kristuksessa Jeesuksessa te kaikki olette yksi.*

Samoin Pietari kirjoittaa miehen ja naisen yhtäläisestä arvosta Jumalan edessä.

1Piet 3:7 *Samoin te, miehet, eläkää vaimonne kanssa ymmärtäväisesti, muistaen, että hän on heikompi osapuoli. Osoittakaa hänelle kunnioitusta, sillä hän on yhtä lailla armon ja elämän perillinen. Näin ei mikään tule esteeksi rukouksillenne.*

Jeesukseen uskova nainen voi lähestyä rukouksin Jumalaa yhtäläillä miesten tavoin. Vanhan liiton aikana vain papit saattoivat lähestyä uhrin kautta Jumalaa. Uhrien hoitamisen lisäksi Vanhan liiton papit myös johtivat seurakuntaa ja opettivat sille auktoritatiivisesti Jumalan sanaa. Pappina saattoi siksi olla vain mies. Pappi oli myös typos, esikuva, tulevasta suuresta ja ainoasta papista, Jeesuksesta. Esikuvallisuudenkin takia oli mahdotonta, että nainen olisi voinut olla Vanhan liiton pappina.

Uuden liiton alkaessa sovitusuhri on annettu kertakaikkisesti ja riittävästi Golgatan ristillä ja Jeesukseen taivaaseenastumisessa taivaan temppelissä. Uhrin pappeja ei Uudessa liitossa ole kuin yksi, Herra Jeesus Kristus, joka uhrasi ylimmäisenä pappina oman verensä. Tähän uhriin vetoavat ja siitä elämänsä saavat ovat Uuden liiton näkökulmasta jokainen pappeja. Tällainen Uuden liiton pappeus eli yleinen pappeus avaa jokaiselle uskovalle - niin miehelle, naiselle kuin lapselle, niin terveelle kuin sairaalle, niin vapaalle kuin orjalle - mahdollisuuden astua Jumalan armoistuimen eteen ja tulla kuulluksi.

1Piet 2:5,9 *Ja rakentukaa itsekini elävinä kivinä hengelliseksi rakennukseksi, pyhäksi papistoksi, toimittaaksenne hengellisiä uhreja, jotka ovat Jumalalle otollisia Jeesuksen Kristuksen tähden. 9. Mutta te olette valittu suku, kuninkaallinen papisto, pyhä heimo, Jumalan oma kansa, määrätty julistamaan hänen suuria tekojaan, joka teidät on pimeydestä kutsunut ihmeelliseen valoosa.*

Jokaisella uskovalle, niin miehelle kuin naiselle, on annettu tehtäväksi julistaa Jumalan suuria tekoja. Evankelistan työ on jokaisen Herran oman tehtävä.

Roomalaiskirjeen 16. luvussa Paavali suosittelee "meidän sisartamme Foibeaa, joka on myös Kenkreassa olevan seurakunnan palvelija (kreik. diakonos). Naisten merkittävä osuus seurakuntatyössä tulee esille myös seuraavassa:

Fil 4:2-3 *Euodiaa minä kehoitan ja Syntykeä minä kehoitan olemaan yksimielisiä Herrassa. Myös sinua, sinä minun oikea Synsygukseni, minä pyydän: ole näille vaimoille avullinen, sillä he ovat taistelleet minun kanssani evankeliumin hyväksi, yhdessä sekä Klemensin että muiden työtoverieni kanssa, joiden nimet ovat elämän kirjassa.*

Naisella on työaluetta seurakunnassa myös sielunhoidon alueella sekä yksittäisten ihmisten ohjaamisessa Jumalan tiellä.

Apt 18:26 *Apollos alkoi rohkeasti puhua synagogassa. Kuultuaan hänen julistustaan Priscilla ja Aquila ottivat hänet huostaansa ja perehdyttivät hänet tarkemmin Jumalan tiehen.*

5. MIKSI NAISAPPEUS SIIS TOTEUTETTIIN?

Perusteluja:

1. On sanottu, että UT:n ajan tilanne oli erilainen kuin meidän aikamme. Silloin naisen asema oli erilainen kuin nykyisessä yhteiskunnassa. UT:n opetusta naisen asemasta pidetään aikasidonaisena.

2. Teologinen Raamatun jaottelu "lakiin ja rakkauteen" tai

"uskoon ja rakkauteen" antaa mahdollisuuden ohittaa rakkauden nimissä kaikki lait, jos tarkoituksenmukaisuus näyttää sitä vaativan. Silloin naisen puhuminen herätti pahennusta, nyt ei enää.

3. Alkuseurakunnan virkojen katsotaan olevan niin kehittymättömiä, että niistä ei voi johtaa minkäänlaisia sovelluksia nykypäivän kirkon pastorinvirkaan.

Yhteiskunnallinen tarkoituksenmukaisuus siis vaati naispappeuden toteuttamisen. Vanhaan maatalousyhteiskuntaan vielä perinteinen miespappeus kävi, mutta kaupungistuneeseen yhteiskuntaan sen ei enää katsottu soveltuvan. Nyt molemmat, sekä mies että nainen kävivät kodin ulkopuolella ansiotyössä, naiset kouluttautuivat jopa miehiä ahkerammin. Lapsiluku rajattiin perheissä käytännössä useimmiten pariin kolmeen ja päiväkodit hoitivat nuo muutamatkin lapset jo pienestä pitäen. Kun kaikkialla muuallakin yhteiskunnassa naiset valtasivat aikanaan vain miehille kuuluneet ammatit, niin samahan täytyi toki toteuttaa kirkossakin. Raamatusta irrotettu tasa-arvon ideologia tuki tätä kehitystä.

6. LÄHTEITÄ JA AIHETTA KÄSITTELEVÄÄ KIRJALLISUUTTA

Heinola, Eelis

Nappeus. Keskustelua naispappeudesta. Ev.lut. Herätysseura r.y. 1986.

Koskenniemi, Erkki

Vedenjakajalla. Naispappeuden eksegeettinen argumentointi. STI:n luentomoniste, kevät 1996.

Kuula, Kari

Onko naispappeus epäraamatullista? - Crux 7/2002, s. 23-26.

Lease, Gary

Nag Hammadi. - The Anchor Bible Dictionary. Vol 4, s. 982-984.

Lindström, Martin

Naispappeus Raamatun ja tunnustuksen näkökulmasta. Otava 1980.

Naispappeus

Naispappeus. Teologien puheenvuoroja. Avain-sarja 24. Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys 1968.

Simojoki, Anssi (toim.)

Herran käsky. Asiatietoa naispappeuskysymyksestä. SLEY-kirjat 1984.

Teinonen, Seppo A.

Teologian sanakirja. Kirjapaja 1999².